

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора історичних наук,
професора Андрєєва Віталія Миколайовича
на дисертацію Собчук Ольги Володимирівни
«Наукова біографія Володимира Миколайовича Ястребова»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 032 – історія та археологія**

Дисертація Ольги Володимирівни Собчук є масштабним і змістовним дослідженням, присвяченим постаті Володимира Миколайовича Ястребова – історика, археолога, етнографа, краєзнавця, чиє наукове надбання до сьогодні не мало комплексного і системного висвітлення в українській історичній науці. Праця є взірцем ґрунтовного підходу до реконструкції інтелектуальної біографії дослідника, в якій виявлено нові джерела, здійснено їх археографічне опрацювання та подано комплексний аналіз внеску В. Ястребова у формування національного наукового простору другої половини ХІХ століття.

Актуальність обраної теми не викликає сумнівів. Сучасні тенденції історичної науки акцентують на потребі персоніфікованого підходу до вивчення минулого, що дозволяє з одного боку глибше дослідити індивідуальний вимір історичних процесів, а з іншого – усвідомити роль особистості в науковому, соціальному та культурному житті. На цьому тлі постать В. Ястребова – дослідника, що значно випереджав свій час, збирача етнографічних і археологічних пам'яток, організатора музейної справи у Єлисаветграді – виглядає надзвичайно вагомо.

Дисертація О. В. Собчук заповнює суттєву прогалину у вітчизняній історіографії. Вперше запропоновано комплексну реконструкцію біографії дослідника у поєднанні з глибоким аналізом його інтелектуального доробку. Авторка не лише систематизувала численні публікації В. Ястребова, а й здійснила аналіз його взаємодії з науковою спільнотою, обґрунтувала

соціокультурні чинники, які формували світогляд вченого, та охарактеризувала інтелектуальне середовище, в якому він реалізовувався.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Загальний обсяг тексту – 243 сторінки. Структура дисертації логічна, чітко підпорядкована досягненню поставленої мети і виконанню завдань.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання, визначено хронологічні й територіальні межі, наукову новизну й практичну значущість. Авторка чітко вказує на місце дисертації в межах науково-дослідної тематики кафедри. Важливим є те, що тема дисертації не лише є частиною наукової програми кафедри, а й сприяє актуалізації біографічного підходу в українській історичній науці.

Перший розділ дисертації Ольги Собчук відіграє ключову роль у закладанні теоретико-методологічного фундаменту дослідження. У ньому авторка послідовно аналізує історіографічний доробок, пов'язаний з постаттю Володимира Ястребова, а також ретельно характеризує джерельну базу, на якій ґрунтується її дослідження.

Насамперед варто відзначити, що авторка поділяє історіографію проблеми на чотири хронологічні періоди: дореволюційний, радянський, пострадянський і сучасний. Кожен з них представлено з належною критичною оцінкою. У дореволюційний період основну увагу приділено некрологам і коротким згадкам, які мали епізодичний характер. Радянська історіографія, за влучним спостереженням дисертантки, переважно замовчувала або ідеологічно знецінювала внесок «буржуазних інтелектуалів», до яких належав і В. Ястребов. У пострадянський період активізується інтерес до регіональних постатей, однак системних досліджень наукового спадку Ястребова не з'являється, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Особливої уваги заслуговує критичний аналіз попередніх спроб біографічного осмислення постаті В. Ястребова. Авторка не лише фіксує

факт їхньої фрагментарності, а й демонструє методологічну обмеженість – відсутність комплексного міждисциплінарного підходу, ігнорування джерел особового походження, а також архівних даних. Саме на цьому тлі її дослідження вигідно вирізняється інтелектуальною масштабністю й глибиною.

У другій частині розділу розглянуто джерельну базу дисертації. Авторка використовує широкий спектр матеріалів – архівні документи з Києва, Одеси, Кропивницького: фонди Інституту рукопису НБУВ, матеріали державних архівів, періодичні видання, листування. Залучено численні неопубліковані документи, що свідчить про проведення глибокої евристичної роботи. Важливим аспектом є спроба атрибуції анонімних публікацій, ідентифікації текстів В. Ястребова за стилістичними, тематичними та хронологічними параметрами – цей підхід є інноваційним у контексті регіональних біографічних досліджень.

Окремо варто згадати про обґрунтованість методології: дисертантка застосовує принципи історизму, системності, критичного аналізу, інтегрує елементи психобіографії, історії ідей, археографії. Це свідчить про її високу дослідницьку культуру та здатність до осмислення складних джерелознавчих завдань.

Дослідниця у першому розділі не лише вводить читача в проблемне поле дисертації, а й демонструє аналітичну глибину, свою здатність до теоретичного узагальнення та методологічної рефлексії.

Другий розділ дисертації присвячено біографічному дослідженню Володимира Ястребова, що є основою для подальшого аналізу його наукового доробку. Авторка не лише описує зовнішній хід подій життя вченого, але й здійснює поглиблену психологічну реконструкцію особистості. Виокремлення трьох основних етапів біографії – самарського, одеського та елісаветградського – дозволяє простежити динаміку формування його світогляду, наукових зацікавлень і громадської активності.

Особливо цінним є вивчення соціального контексту: авторка вдається до аналізу матеріального становища В. Ястребова, його побуту, стосунків з чиновництвом, колегами, місцевою інтелігенцією. В роботі використано епістолярні джерела, фінансові документи, спогади сучасників. Це дозволяє не лише розповісти про науковця, а й оживити його як людину.

Водночас в розділі вдало відображено взаємозв'язок між життєвим і науковим шляхом В. Ястребова. Його переміщення, зміна місця служби, знайомства з новим середовищем впливають на розширення тематичних інтересів: від історії до археології, від педагогіки до етнографії. Розділ є взірцем біографічного аналізу в межах регіональної історії.

Третій розділ зосереджено на археографічній і публіцистичній діяльності В. Ястребова, що є окремим, але важливим сегментом його наукової спадщини. Тут авторка аналізує, як інтелектуал працював із джерелами: методи їх збирання, критичну обробку, стилістику подачі у публікаціях. Він постає не лише як збирач історичних фактів, а як інтерпретатор та просвітник.

Авторка наводить приклади публікацій у місцевій та центральній пресі, оцінює їхню наукову вартість, стиль, аудиторію. Значна увага приділяється практичним аспектам: умови публікації, зв'язки з редакторами, тематика та періодичність. В. Ястребов тут зображується як місток між академічною історією та масовою свідомістю, популяризатор науки у суспільстві, ще не знайомому з термінами «історична культура» чи «публічна історія».

Особливо важливим є висвітлення внеску науковця у формування архівних фондів та історичної пам'яті про край. Його діяльність у цій царині має як інституційне, так і символічне значення – фіксація пам'яті, укорінення історичної тяглості. Це робить третій розділ дисертації не просто оглядом текстів, а аналізом процесу формування локальної ідентичності через археографічну працю.

Четвертий розділ дисертації присвячено археологічній діяльності В. Ястребова – одному з ключових напрямів його наукових зацікавлень.

Авторка докладно аналізує понад 60 польових досліджень, які охоплюють географічно значну частину території Південної України, а також східних регіонів. Важливим здобутком розділу є створення археологічної карти та систематизація об'єктів досліджень: кургани, поховання, давні поселення тощо.

Особливу увагу приділено взаємодії Ястребова з Імператорською археологічною комісією, яка забезпечувала як моральну підтримку, так і матеріальне сприяння його роботі. Висвітлено участь дослідника у VI Археологічному з'їзді в Одесі, де він репрезентував регіональні дослідження на високому науковому рівні. Авторка вводить у науковий обіг архівні документи, які засвідчують підготовку В. Ястребовим ґрунтового рукопису «Спроба топографічного опису старожитностей Херсонської губернії», що включав описову частину та карту, яка так і не була надрукована. Аналіз цього документу відкриває значення роботи Ястребова як однієї з перших спроб інтегрувати картографію в археологічну практику на Півдні України.

П'ятий розділ стосується етнографічного доробку В. Ястребова. Дослідниця розділяє його етнографічну діяльність на два періоди: ранній (до 1885 р.), що носив переважно описовий характер, і зрілий (від 1885 р.), коли В. Ястребов вдається до типологізації явищ, глибшого аналітичного підходу. Авторка з'ясовує структуру його пошукової роботи: збір фольклорного матеріалу, систематизація, критичний аналіз, введення в обіг через публікації в періодиці. Серед об'єктів дослідження – звичаї, обряди, святкові практики, традиційне вбрання, харчування, весільна символіка.

Унікальним є підхід до аналізу фіксаційного інструментарію. Ольга Собчук наголошує, що В. Ястребов розробив свою систему польового спостереження, яку умовно називає «етнографічною лабораторією». Це метафоричне визначення є інноваційним і засвідчує методологічну зрілість як самого В. Ястребова, так і сучасної дослідниці його наукового спадку. В. Ястребов, за оцінкою авторки, випереджав свій час, вбачаючи в етнографії

не лише збирання «цікавинок», а й системне вивчення народної культури як ключа до історичного розуміння націєтворення.

Завдяки поєднанню археологічного та етнографічного аналізу, розділи утворюють цілісне уявлення про Ястребова як дослідника-енциклопедиста, що одночасно фіксував матеріальну і духовну спадщину народу. Вони розкривають методичний арсенал, інтелектуальні пріоритети та соціокультурну роль науковця.

Висновки, зроблені авторкою, містять системний підсумок дослідження, узагальнюють значення для історії України наукового доробку В. Ястребова. Вони добре узгоджені з метою й завданнями дослідження, демонструють глибоке осмислення здобутих результатів.

Новизна дисертації очевидна. Вперше в українській науці: реконструйовано повну біографію В. Ястребова; під час підготовки роботи виявлено і опубліковано частину його епістолярію; введено в науковий обіг нові архівні документи; здійснено наукометричний аналіз публікацій вченого; систематизовано його дослідження з археології та етнографії; запропоновано періодизацію його наукової діяльності; створено хронологію польових археологічних досліджень; реконструйовано наукове середовище В. Ястребова та окреслено його інституційні зв'язки.

О. Собчук оприлюднила результати дослідження на численних конференціях та у 18 публікаціях, серед яких 5 статей у фахових виданнях, а також публікації у збірниках міжнародних конференцій. Це свідчить про добру апробацію результатів дослідження в академічному середовищі, а також підтверджує актуальність та затребуваність тематики у сучасному науковому дискурсі.

Попри загальну високу якість дисертації, варто згадати кілька побажань: було б доцільно ширше залучити порівняльний аналіз із постатями інших істориків та етнографів того часу (наприклад, М. Сумцовим, Ф. Вовком, О. Маркевичем); психологічна характеристика В. Ястребова заслуговує глибшого аналізу із залученням сучасних підходів

психобіографістики та когнітивної історії; деякі твердження (наприклад, щодо впливу окремих осіб на формування поглядів В. Ястребова) потребують більшої аргументації та посилання на конкретні джерела; можна було б детальніше висвітлити рефлексію наукової спадщини В. Ястребова в радянській та сучасній українській історіографії.

Отже дисертація Ольги Володимирівни Собчук «Наукова біографія Володимира Миколайовича Ястребова» є самостійним, завершеним, глибоко вивіреном дослідженням, що відповідає всім вимогам до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Вважаю, що авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії; її робота відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Офіційний опонент:

доктор історичних наук,

професор кафедри історії України

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОРУЧНИЙ ПІДПИС
Андреева В.
Підписую

В. Андреев

Тривіа граків В к
Мамин